

Θέματα Αρχαιολογίας

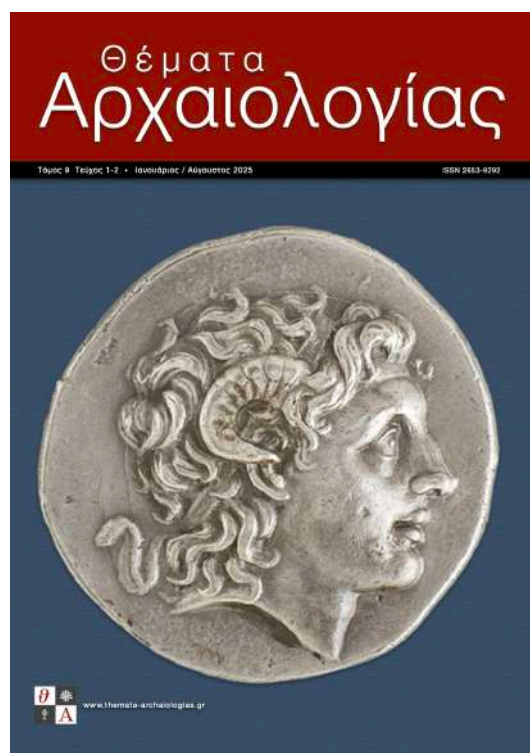
www.themata-archaiologias.gr | ISSN: 2653-9292

Προσωπογραφίες ελληνιστικών ηγεμόνων στα νομίσματα

Συγγραφέας: Γεώργιος Κακαβάς

Ηλεκτρονική διεύθυνση άρθρου (Url): <https://www.themata-archaiologias.gr/wp-content/uploads/2025/11/Portraits-of-Hellenistic-rulers-2025-9-1-2-6-23.pdf>

© Περιοδικό Θέματα Αρχαιολογίας, τόμος 9, τεύχος 1-2, Ιανουάριος/Αύγουστος 2025, σ. 6-23

Τα **Θέματα Αρχαιολογίας** είναι ένα, μη κερδοσκοπικό, επιστημονικό περιοδικό που έχει ως αποκλειστικό σκοπό να συμβάλει στην έγκυρη και επιστημονικώς αποδεκτή διάδοση και οικειοποίηση του τρόπου σκέψης και των κατακτήσεων της Αρχαιολογίας και της Ιστορίας της Τέχνης.

Αυτό το άρθρο χορηγείται με άδεια Creative Commons Αναφορά Δημιουργού-Μη Εμπορική Χρήση-Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές

Προσωπογραφίες ελληνιστικών ηγεμόνων στα νομίσματα

Εις μνήμην
Γιόργας Νικολάου
Ιστορικού-Νομισματολόγου

Γεώργιος Κακαβάς

Δρ Ιστορίας της Τέχνης

Πρώην Διευθυντής

Νομισματικού Μουσείου

Επίτιμος Γενικός Διευθυντής

Σύγχρονου Πολιτισμού

Υπουργείο Πολιτισμού

Με τους διαδόχους του Μεγάλου Αλεξάνδρου το βασιλικό πορτρέτο καθιερώνεται ως ο βασικός νομισματικός τύπος και αποτυπώνεται με πληθώρα τρόπων στις πλούσιες εκδόσεις όλων των ελληνιστικών βασιλείων. Στη μικρή πολύτιμη επιφάνεια των νομισμάτων διασώζεται μια πινακοθήκη ιστορικών πορτρέτων των ηγεμόνων, οι οποίοι πέρασαν διαδοχικά στους θρόνους της κάθε περιοχής. Με τα ρεαλιστικά ή τα ιδεαλιστικά χαρακτηριστικά τους κατάφεραν οι ελληνιστικοί βασιλείς να μεταδώσουν τα πολιτικά και ιδεολογικά τους μηνύματα στην περιοχή έκδοσης και κυκλοφορίας των νομισμάτων τους, αλλά και να αφήσουν ανεξίτηλα τα ίχνη τους στην ιστορία. Αρκετοί από αυτούς θα είχαν χαθεί στη λήθη του χρόνου εάν τα νομίσματα δεν διατηρούσαν έως τις μέρες μας τις μορφές τους και τα ονόματά τους. Τα πορτρέτα των ελληνιστικών βασιλέων και βασιλισσών αποτελούν, από την αρχή της μελέτης τους, συναρπαστικό πεδίο αναζήτησης, αλλά και αστείρευτη πηγή πληροφοριών, για την ιστορία, την πολιτική, την οικονομία, την κοινωνία, αλλά και την τέχνη της προσωπογραφίας.

Λέξεις ευρετηρίου

νομίσματα
προσωπογραφίες
βασιλικό πορτρέτο
Διάδοχοι / Επίγονοι
Ελληνιστικά βασίλεια

Ο Αλέξανδρος Γ' ο Μακεδών, ο επονομαζόμενος Μέγας (356-323 π.Χ.), κατατάσσεται μεταξύ των κορυφαίων προσωποποιήσεων όλων των εποχών σφραγίζοντας την παγκόσμια ιστορία όσο κανένας άλλος ηγεμόνας. Η πολύπλευρη επίδρασή του στην ιστορία, την τέχνη και τον πολιτισμό της περιοχής, από την Ανατολική Μεσόγειο μέχρι την Ινδία, καθώς και σε μακρινότερες περιοχές στην Ευρώπη και την Ασία, δεν φάνηκε μόνο κατά τη διάρκεια της σύντομης ζωής του, μεγάλο μέρος της οποίας αφιερώθηκε σε πολεμικές εκστρατείες, αλλά κυρίως κατά τη διάρκεια των αιώνων μετά το θάνατό του. Ο Αλέξανδρος θεωρείται ένας από τους κορυφαίους μεγαλοφυείς στρατηγούς της ιστορίας. Διαμόρφωσε τη διοίκηση και άλλαξε την πορεία της οικονομίας στα εδάφη που κατέλαβε, δημιουργώντας ένα ενιαίο αυτοκρατορικό νομισματικό σύστημα ως κύριο μέσο συναλλαγής στον μεσογειακό χώρο (εικ. 1). Ίδρυσε περίπου είκοσι πόλεις με το όνομά του, από την Αίγυπτο έως την Ινδία, και έθεσε τις βάσεις για την ανάπτυξη του εμπορίου. Μετέτρεψε τις αγορές της Ανατολής σε πολυσύχναστα και πολυδύναμα κομβικά εμπορικά κέντρα, τονώνοντας το εξαγωγικό εμπόριο, ενώ εγκαθίδρυσε ελληνικού τύπου πόλεις σε στρατηγικής σημασίας εσωτερικά σημεία του βασιλείου του, καθώς και σε ακτές. Στο πολυφυλετικό κράτος του Αλεξάνδρου, του οποίου ηγεμόνες ήταν οι Μακεδόνες, αλλά και οι γηγενείς των κατακτημένων περιοχών, ενώθηκαν οι χερσαίες οδοί του εμπορίου με τους Μεσογειακούς λιμένες, με ασφάλεια και με σκοπό την ευχερέστερη διακίνηση εμπορευμάτων και ανθρώπων. Τέλος, ο ίδιος ο Αλέξανδρος είχε σχεδιάσει και επιβλέψει εξερευνητικές αποστολές, όπως του ναυάρχου Νεάρχου, με στόχο τη διερεύνηση νέων εμπορικών δρόμων και την τόνωση του εμπορίου και της οικονομίας από τον Ινδό Ποταμό μέχρι τον Περσικό Κόλπο.

Στους αιώνες που ακολούθησαν τη σύντομη περίοδο βασιλείας του Αλεξάνδρου διαμορφώθηκε μία οικουμενική πολυεθνική κοινοπολιτεία, με ελληνική γλώσσα και πολιτισμό, κοινά ήθη και έθιμα, αλληλένδετη οικονομική και κοινωνική ζωή. Έργα τέχνης και επιστήμης, που παρήχθησαν στις ελληνικές πόλεις, αποτέλεσαν πρότυπα μίμησης και παραλλαγών και ώθησαν στη δημιουργία νέων καλλιτεχνικών ρευμάτων, καθώς και στην υιοθέτηση

1. Αργυρό τετράδραχμο του Αλεξάνδρου Γ', περ. 323-320 π.Χ., νομισματοκοπείο Αμφίπολης. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

2. Χρυσό νικητήριο μετάλλιο με τον Μέγα Αλέξανδρο ως Αυτοκράτορα από το «θησαυρό» του Abukir (Αίγυπτος), περ. 220-240 μ.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

νέων τεχνικών σε όλη την έκταση της Ανατολικής και Νότιας Μεσογείου. Αυτή η *Κοινή Γλώσσα Πολιτισμού* επεκτάθηκε βόρεια και δυτικά με τις κατακτήσεις του Ρωμαϊκού κράτους και αποτέλεσε τον προάγγελο της ενωμένης Ευρώπης (εικ. 2).

Ο Αλέξανδρος λάμπρυνε και κραταίωσε το θεσμό της βασιλείας, κληροδοτώντας στους Διαδόχους και τους Επιγόνους του το πρότυπο του ελληνιστικού ηγεμόνα. Το βασίλειο του διασπάστηκε μετά τον θάνατό του και από τις αρχές του 3ου αιώνα π.Χ. και εξής δημιουργήθηκαν τα βασίλεια των Αντιγονιδών στη Μακεδονία και την υπόλοιπη Ελλάδα, των Σελευκιδών στη Συρία και τη Μικρά Ασία, των Λαγιδών Πτολεμαίων στην Αίγυπτο και των Ατταλιδών στη Μικρά Ασία με κέντρο την Πέργαμο. Οι φιλόδοξοι στρατηγοί του Μεγάλου Αλεξάνδρου πολέμησαν ανηλεώς μεταξύ τους για τη διαδοχή και τον έλεγχο εδαφών, ακόμη και μετά τη συγκρότηση των βασιλείων από τον Πτολεμαίο, το Σέλευκο και το Αντίμαχο. Η διεκδίκηση περιοχών στα όρια των επικρατειών

τους έφεραν συχνά σε σύγκρουση τους Πτολεμαίους με τους Σελευκίδες, ενώ ενδεικτική των θνησιγενών συμμαχιών μεταξύ των ελληνιστικών ηγεμόνων ήταν η σύντομη συμβασιλεία στη Μακεδονία του Λυσιμάχου Α' της Θράκης με τον Πύρρο της Ηπείρου (288-285 π.Χ.). Στην Πέργαμο ο Φιλέταιρος ίδρυσε την δυναστεία των Ατταλιδών και ο διάδοχός του Ευμένης κέρδισε την ανεξαρτησία του από τους Σελευκίδες, ενώ ο Άτταλος Α' ανακηρύχθηκε βασιλιάς μετά τη νίκη του επί των Γαλατών (238 π.Χ.). Οι δυναστικές συγκρούσεις, συχνές στον ελληνιστικό κόσμο, επηρέασαν και το βασίλειο της Βακτριανής στην Κεντρική Ασία. Ο Διόδωτος Α' (περ. 250-240 π.Χ.), σατράπης της Βακτρίας, ίδρυσε το βασίλειο αποσπώντας εδάφη από τους Σελευκίδες, ενώ το 223 π.Χ. ανετράπη από το σατράπη της Σογδιανής Ευθύδημο (περ. 223-200 π.Χ.). Στη συνέχεια, το 170 π.Χ. ο Ευκρατίδης (170-145 π.Χ.), σύμμαχος των Σελευκιδών, σφετερίστηκε το θρόνο της Βακτρίας. Κατά τη διάρκεια της εικοσιπενταετούς βασιλείας του επέκτεινε την κυριαρχία του στη βορειοδυτική Ινδία, όπως μαρτυρεί η κυκλοφορία των νομισμάτων του.

Ο Αλέξανδρος, πρώτος αυτός από όλους τους ηγεμόνες, απόλαυσε όσο ζούσε το καθεστώς θεού, όπως αποκαλύπτουν η πρακτική της προσκύνησης στην περσική αυλή, η αντιμετώπισή του ως γιου θεών στην Αίγυπτο, καθώς και η αποστολή Ελλήνων στη Βαβυλώνα για απότιση θείων τιμών προς

το πρόσωπό του. Μετά τον θάνατό του αρχίζει να καθιερώνεται σταδιακά η λατρεία και η θεοποίηση των ηγεμόνων των ελληνιστικών βασιλείων. Όλοι οι Διάδοχοι λατρεύτηκαν στις πόλεις που είχαν ιδρύσει ή έλεγχαν. Τα στρατιωτικά και πολιτικά επιτεύγματά τους, αλλά και η ευεργετική δράση τους για τις πόλεις νομιμοποιούσαν εκδηλώσεις ευγνωμοσύνης προς το πρόσωπό τους, ανάλογες με εκείνες που άρμοζαν σε θεούς. Συνηθέστερη ήταν η καθιέρωση της λατρείας του μονάρχη και περιστασιακά της συζύγου του. Παράλληλα, και ο ίδιος ο μονάρχης μπορούσε να επιβάλλει τιμές θεών για τον εαυτό του και τον Οίκο του.

Στην Αίγυπτο οι Πτολεμαίοι με ευκολία επιβλήθηκαν ως βασιλείς-θεοί λόγω της φαραωνικής παράδοσης. Σε περιπτώσεις άλλων βασιλείων αποδίδονταν ισόθεες τιμές, χωρίς να ταυτίζεται ο μονάρχης με κάποιο θεό, εξαιτίας της θνητής φύσης του. Το 307 π.Χ. ο Αντίγονος Μονόφθαλμος και ο Δημήτριος Πολιορκητής χαιρετίσθηκαν ως Σωτήρες και έγιναν δεκτοί στην Αθήνα με τιμές θεών. Στην Πέργαμο ο Άτταλος Γ' (138-133 π.Χ.) έγινε σύνναος του Ασκληπιού. Ο Αντίοχος Γ' εισήγαγε στο σελευκιδικό βασίλειο για πρώτη φορά τη λατρεία του εν ζώη ηγεμόνα. Η τελευταία βασίλισσα της δυναστείας των Πτολεμαίων, Κλεοπάτρα Ζ' (51-30 π.Χ.), η πιο φιλόδοξη, συζητημένη και ενδιαφέρουσα βασίλισσα της αρχαιότητας, καθιέρωσε τη λατρεία της ως «νέα Ίσις», αυτονομώντας την από τη λατρεία του βασιλιά. Με τον ίδιο τρόπο

αντιμετωπίστηκαν και οι Ρωμαίοι κηδεμόνες στην ελληνιστική Ανατολή. Ο Ιούλιος Καίσαρας τιμήθηκε ως θεός στην Αλεξάνδρεια, ο Μάρκος Αντώνιος (83-30 π.Χ.) ταυτίστηκε με το Διόνυσο και τον Ηρακλή, ενώ ο Οκταβιανός Αύγουστος αναγορεύθηκε σύνναος της θεάς Ρώμης στην Πέργαμο και την Αθήνα.

Οι κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου επέφεραν σημαντικές αλλαγές στον χαρακτήρα του αρχαίου κόσμου. Τα ελληνιστικά βασίλεια, που δημιουργήθηκαν μετά τον θάνατό του, είχαν ως αποτέλεσμα τη διάλυση του παραδοσιακού πολιτικού σχήματος της πόλης-κράτους. Αυτές οι μεταβολές επηρέασαν σημαντικά την εξέλιξη της ελληνιστικής νομισματοκοπίας. Η νομισματική παραγωγή της Ελληνιστικής εποχής αποτελεί ένα ιδιαίτερα πλούσιο σε πληροφορίες πεδίο, που σχετίζεται τόσο με τις αυτόνομες νομισματοκοπίες των πόλεων και τις εκδόσεις των διαφόρων Κοινών, όσο και με τις βασιλικές κοπές. Η οικονομία του βασιλείου των Σελευκιδών, για παράδειγμα, ήταν ανοικτή και στηριζόταν στο εμπόριο. Τα νομίσματα, τα οποία κυκλοφορούσαν στην επικράτειά τους, εκδίδονταν σύμφωνα με τον αττικό σταθμητικό κανόνα και μόλις προς το τέλος της βασιλείας του ο Σέλευκος Α΄ έκοψε νομίσματα με δικούς του τύπους. Αντιθέτως, οι Πτολεμαίοι επέβαλαν μονοπώλιο με την έκδοση αποκλειστικά δικών τους νομισμάτων, μειωμένου βάρους, λίγο μετά την αναγόρευση του Πτολεμαίου Α΄ σε βασιλιά, πολιτική την οποία άσκησαν και οι Ατταλίδες με τα δικά τους νομίσματα.

Κατά την αρχαιότητα, τα νομίσματα χρησιμοποιήθηκαν πολλές φορές ως φορείς μηνυμάτων, αλλά και ως μέσο προπαγάνδας. Συνήθως όμως, μέχρι την Ελληνιστική εποχή, τα εικονογραφικά μέσα που χρησιμοποιούνταν, είτε συνδέονταν με κάποια θεότητα, είτε αποτελούντο από διάφορα σύμβολα με πολιτική ή μυθική διάσταση. Στην Ελληνιστική εποχή, ωστόσο, η συγκεκριμένη πρακτική έλαβε διαφορετική μορφή και νόημα. Είναι πλέον το πορτρέτο του ίδιου του ηγεμόνα που κοσμήει την εμπρόσθια όψη των νομισμάτων, με μια διάθεση πολιτικής επιβολής και εξίσωσης με το θεόν, ενώ η θεϊκή μορφή μετατοπίζεται στην πίσω όψη. Βέβαια, η απεικόνιση κάποιου ηγεμόνα δεν ήταν άγνωστη στην αρχαιότητα πριν από την εμφάνιση πορτρέτων στις νομισματικές εκδόσεις των

3α. Εμπρόσθια όψη αργυρού στατήρα του Μιθραπάτα Λυκίας, π. 380-375 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

3β. Εμπρόσθια όψη αργυρού στατήρα του Περίκλα Λυκίας, 375-360 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

4. Αργυρό δεκάδραχμο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, «μετάλλιο του Πώρου», 326 π.Χ.

ελληνιστικών βασιλείων. Στην Ανατολή και στη σφαίρα επιρροής του Περσικού βασιλείου, ήδη από τις τελευταίες δεκαετίες του 5ου έως τα μέσα του 4ου αιώνα π.Χ., συναντάμε σε νομίσματα τις μορφές σατραπών και δυναστών της Μικράς Ασίας (εικ. 3α-β).

Στη Μεσόγειο, ο πρώτος ηγεμόνας που εικονίζεται σε νομίσματα είναι αναμφίβολα ο Αλέξανδρος ο Μέγας. Μετά τη μεγάλη του νίκη στον Υδάσπη ποταμό το 326 π.Χ. επί του βασιλιά της Ινδίας Πώρου, ο Αλέξανδρος εξέδωσε, είτε στο νομισματοκοπείο της Βαβυλώνας είτε στα Σούσα, μία σειρά από αργυρά δεκάδραχμα, γνωστά ως «μετάλλια του Πώρου» των πέντε Shekels (νομισματική μονάδα της Ανατολής - Περσίας και Ιουδαίας) (εικ. 4). Στην οπίσθια όψη απεικονίζεται ο Αλέξανδρος ιστάμενος με στρατιωτική ενδυμασία, κρατώντας τους κεραυνούς του Διός στο δεξί του

χέρι και σάρισα στο αριστερό, ενώ στεφανώνεται από φτερωτή Νίκη. Έχει υποστηριχθεί από μερικούς ερευνητές ότι ο Αλέξανδρος με αφορμή την ίδια νίκη εξέδωσε και χρυσά αναμνηστικά μετάλλια. Στην εμπρόσθια όψη ο βασιλιάς απεικονίζει τη μορφή του με θεϊκά σύμβολα: δορά ελέφαντα στο κεφάλι, την αιγίδα του Διός και τα κέρατα κριού του Άμμωνος Διός. Επειδή πολλά ερωτήματα αναφέρονται σχετικά με αυτήν την προβληματική αναμνηστική έκδοση, κάθε ερμηνεία της αυθεντικότητας και της ταύτισής της πρέπει να αντιμετωπίζεται προς το παρόν με σκεπτικισμό. Επιπλέον, έχει υποστηριχθεί ότι το πορτρέτο ηγεμόνα με φρυγικό πίο, σε χαλκά νομίσματα της Μέμφιδας της Αιγύπτου, που χρονολογούνται μεταξύ 332 και 323 π.Χ., θα μπορούσε να ταυτιστεί με το πορτρέτο του μεγάλου στρατηλάτη ενόσω ζούσε.

Ωστόσο, έχει διατυπωθεί και η άποψη, ότι στη Μεσόγειο η πρώτη ρεαλιστική παράσταση βασιλιά σε νομίσματα είναι αυτή του πατέρα του Αλεξάνδρου, Φιλίππου του Β', η έφιππη μορφή του οποίου παριστάνεται στην οπίσθια όψη της πρώτης σειράς των αργυρών τετράδραχμων, που εξέδωσε μεταξύ του 359 και περίπου 349/348 π.Χ. Στον ιππέα με την καυσία, μακεδονικού τύπου καπέλο, αναγνωρίζεται ο ίδιος ο Φίλιππος με ανασηκωμένο το δεξί του χέρι να απευθύνεται στους στρατιώτες ή στο λαό του. Μάλιστα, σε ορισμένα παραδείγματα ακόμη και οι ταινίες του βασιλικού διαδήματος είναι ευδιάκριτες (εικ. 5). Τέλος, έχει υποστηριχθεί ότι ο Φίλιππος απεικονίζεται επίσης σε στατήρα από ήλεκτρο της Κυζίκου, που χρονολογείται περί το 336 π.Χ. και εκδόθηκε, είτε από τον ίδιο τον ηγεμόνα, είτε από τον Αλέξανδρο στη μνήμη του πατέρα του.

5. Αργυρό τετράδραχμο του Φιλίππου Β', 359-349/8 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

Μετά τον θάνατο του Αλεξάνδρου, η θεοποίησή του γνώρισε ακόμη μεγαλύτερη αποδοχή από αυτήν που απολάμβανε ο στρατηλάτης ενόσω ζούσε, γεγονός που τον κατέστησε το απόλυτο σύμβολο της ελληνιστικής μοναρχίας. Οι Επίγονοι του Αλεξάνδρου, μάλιστα, χρησιμοποίησαν το πορτρέτο του προκειμένου να ισχυροποιήσουν τη νομιμότητά τους ως οι φυσικοί συνεχιστές του έργου του. Σύμφωνα με την πολιτική αυτή, που περιγράφει ο Πλούταρχος στο έργο του «Βίοι παράλληλοι», πολλοί από τους Διαδόχους απεικόνισαν ρεαλιστικά τη μορφή του Αλεξάνδρου έχοντας ως πρότυπο το άγαλμα που ο ίδιος επέτρεψε στο Λύσιππο να φιλοτεχνήσει: «Τὴν μὲν οὖν ἰδέαν τοῦ σώματος οἱ Λυσίππειοι μάλιστα τῶν ἀνδριάντων ἐμφαίνουσιν, ὑφ' οὗ μόνου καὶ αὐτὸς ἤξιον πλάττεσθαι. Καὶ γὰρ ὁ μάλιστα πολλοὶ τῶν διαδόχων ὕστερον καὶ τῶν φίλων ἀπεμμοῦντο, τὴν τ' ἀνάτασιν τοῦ αὐχένος εἰς εὐώνυμον ἡσυχῇ κεκλιμένου καὶ τὴν ὑγρότητα τῶν ὀμμάτων, διατετήρηκεν ἀκριβῶς ὁ τεχνίτης». Ο Πτολεμαῖος Α' Σωτήρ και ο Λυσίμαχος της Θράκης, είναι οι πρώτοι από τους Διαδόχους που απεικόνισαν στα νομίσματά τους τη μορφή του Αλεξάνδρου με ιδεαλιστικά χαρακτηριστικά και θεϊκά σύμβολα.

Πράγματι, ο Πτολεμαῖος, γύρω στα 320 π.Χ. αντικαθιστά την κεφαλή του ημίθεου Ηρακλή στα νομίσματα της σατραπείας του στην Αίγυπτο με το πορτρέτο του Αλεξάνδρου. Ο στρατηλάτης απεικονίζεται στην εμπρόσθια όψη με δορά ελέφαντα στην κεφαλή, κέρατα κριού του Άμμωνος Διός, και την αιγίδα του Διός (εικ. 6). Ακολουθεί στις αρχές της δεκαετίας του 290 π.Χ. ο Λυσίμαχος βασιλιάς της Θράκης, που εισάγει στα νομίσματά του την

6. Αργυρό τετράδραχμο του Πτολεμαίου Α', με προσωπογραφία του Μεγάλου Αλεξάνδρου, περίπου 320 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο (Συλλογή Δημητρίου).

κεφαλή του αφηρωισμένου και θεοποιημένου Αλεξάνδρου, με τα κέρατα κριού του Άμμωνος Διός και βασιλικό διάδημα. Στο εξής, η απλή ταινία που φορούσε στην κεφαλή ο Αλέξανδρος, καθιερώ- νεται ως το κατεξοχήν βασιλικό έμβλημα και απει- κονίζεται στα περισσότερα βασιλικά πορτρέτα των νομισματικών εκδόσεων των Διαδόχων.

Μια ενδιαφέρουσα παραλλαγή της απεικόνισης του κερασφόρου θεοποιημένου Αλεξάνδρου απα- ντά σε ένα από τα πρώτα νομίσματα του Σέλευκου Α΄ Νικάτορος, όπου αποδίδεται με αττικό κράνος, καλυμμένο με δορά λεοπάρδαλης και διακοσμημέ- νο με αυτιά και κέρατα ταύρου. Η επιλογή της συγκεκριμένης δοράς ζώου παραπέμπει προφανώς στην κατάκτηση των Ινδιών από τον Αλέξανδρο.

Η αρχή για την επαναστατική αλλαγή της θεματολογίας με την απεικόνιση των πορτρέτων των εν ζωή βασιλέων στα νομίσματα των Διαδό- χων έγινε από τον Πτολεμαίο Α΄ στην Αίγυπτο, και από τον Δημήτριο Πολιορκητή στη Μακεδονία κατά την πρώτη δεκαετία του 3ου αιώνα π.Χ. (εικ. 8),

αν και ο τελευταίος είχε ήδη εκδώσει γύρω στα 301-294 π.Χ. αργυρές δραχμές και ημίδραχμα σε νομισματοκοπεία της Μικράς Ασίας και της Κύ- πρου με το πορτρέτο του, πριν, ωστόσο, γίνει βα- σιλιάς της Μακεδονίας. Αυτή η νέα πρακτική σύ- ντομα καθιερώθηκε ως ο κανόνας για όλα τα ελλη- νιστικά βασίλεια. Πολύ νωρίς, ήδη από τον Αντί- οχο Α΄, η εμπρόσθια όψη όλων των σελευκιδικών κοπών φέρει το πορτρέτο του ηγεμόνα.

Η μεγάλη καλλιτεχνική σημασία των βασιλικών πορτρέτων στα νομίσματα σηματοδοτείται από τη μετάβαση της απεικόνισης θεϊκής μορφής με αν- θρώπινα χαρακτηριστικά στη χάραξη της κεφαλής συγκεκριμένου θνητού ηγεμόνα σε ρεαλιστική από- δοση. Βρισκόμαστε αντιμέτωποι με νέα και επα- ναστατική καλλιτεχνική αντίληψη, η οποία έχει ή- δη επικρατήσει στη μεγάλη πλαστική με τις ει- κονιστικές κεφαλές των ηγεμόνων, και θα έχει επι- πλώσεις και επιδράσεις σε όλες τις νομισματικές εκδόσεις των βασιλέων της Ελληνιστικής εποχής. Το νόμισμα συνδέεται πλέον με τους ηγεμόνες και η νομισματική εικονογραφία προβάλλει τις προσω- πικές επιδιώξεις τους.

Πράγματι, η εικονογραφική εξέλιξη της απεικό- νισης συγκεκριμένων προσώπων στα νομίσματα εί- ναι μια ιδιαίτερη πτυχή της ελληνιστικής νομισμα- τικής παραγωγής. Αποτελεί, εκτός των άλλων, ση- मानτική πηγή για τη μελέτη της προσωπογραφίας των ελληνιστικών δυναστειών και την ταυτοποίηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών συγκεκριμένων ηγεμόνων. Είναι προφανές ότι τα πορτρέτα που απεικονίζονται στα νομίσματα ανήκουν σε άτομα που κατείχαν εξουσία με τον τρόπο αυτό τα νομίσματα γίνονται φορείς μετάδοσης συμβο- λισμών και μηνυμάτων, πέρα από την ουσιαστική τους χρήση στην οικονομία. Η απεικόνιση του ηγεμόνα στα νομίσματα, βέβαια δεν είχε ως πρωταρχικό σκοπό την αναγνώριση του προσώπου του και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του, πα- ρόλο που φαίνεται να πετυχαίνεται σε μεγάλο βαθ- μό και αυτό, αντίθετα αποσκοπούσε στο να πλη- ροφορήσει και να τονίσει την κυρίαρχη θέση του βασιλιά ή της βασίλισσας στην εξουσία. Τα νομί- σματα αποτελούσαν ένα σύνδεσμο ανάμεσα στους κατοίκους, εμπόρους, στρατιώτες, προσκυνητές κλπ. στις περιοχές όπου κυκλοφορούσαν, αλλά και ένα μέσο διάδοσης του συμβολισμού, της ιδέας και της εικόνας του ηγεμόνα. Εκτός των άλλων, με αυτόν

7. Χρυσό πεντάδραχμο του Πτολεμαίου Α΄ με την προσωπογραφία του, π. 300-283/2 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο (Συλλογή Δημητρίου).

8. Αργυρό τετράδραχμο του Δημητρίου Πολιορκητού με την προσωπογραφία του, περ. 289/8 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

τον τρόπο γινόταν σαφές ότι ο εικονιζόμενος στα νομίσματα ήταν και ο νόμιμος διάδοχος του θρόνου, θέμα που ταλάνισε τα ελληνιστικά βασίλεια με πολλούς πολέμους, αντιπαραθέσεις, συμμαχίες και προδοσίες την περίοδο των Διαδόχων. Η αποδοχή της συνέχειας μεταξύ των ηγεμόνων που διαδέχονταν ο ένας τον άλλο και η νομιμοποίηση της διαδοχής αυτής επιτυγχανόταν επίσης και με την τοποθέτηση του πορτρέτου του προηγούμενου ηγεμόνα και της επιγραφής του διαδόχου του στη μία ή την άλλη όψη του νομίσματος.

Συνοψίζοντας, η μελέτη της παραγωγής και της εικονογραφίας των νομισμάτων συμπληρώνουν με τον πιο ασφαλή τρόπο τα σημαντικά κενά των ιστορικών δεδομένων. Αυτό ακριβώς αποδεικνύουν σήμερα οι γνώσεις μας για το βασίλειο της Βακτρίας, όπου τα νομίσματα και οι «θησαυροί» νομισμάτων με βασιλικά πορτρέτα αποτελούν ίσως τη μοναδική αξιόπιστη μαρτυρία για τα ονόματα και τη διαδοχή των ηγεμόνων της περιοχής.

Ακολουθεί η παρουσίαση της παραγωγής και κυκλοφορίας των νομισμάτων του καθενός ελληνιστικού βασιλείου. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται, όχι μόνο σε θέματα οικονομίας, αλλά κυρίως στην ιστορική αξία των πορτρέτων και των συμβόλων που απεικονίζονται στις όψεις τους.

Βασίλειο των Πτολεμαίων

Οι ηγεμόνες του Βασιλείου των Πτολεμαίων εκμεταλλεύτηκαν τα πλούσια χρυσωρυχεία της ανατολικής αραβικής ερήμου και της Νουβίας και εξέδωσαν στο νομισματοκοπείο της Αλεξάνδρειας υψηλής ποιότητας νομίσματα, των οποίων η κυκλοφορία περιοριζόταν μόνο στην Αίγυπτο και στη ζώνη επιρροής του βασιλείου τους, όπως στη Συρία, τη Φοινίκη και την Κύπρο. Δεκατέσσερις βασιλείς, όλοι ονομαζόμενοι Πτολεμαίοι, ανέβηκαν στο φαραωνικό θρόνο της Αιγύπτου από το 305 έως το 30 π.Χ., ενώ μητέρες ή αδελφές κάποιων από αυτούς, με το όνομα Κλεοπάτρα, Βερενίκη ή Αρσινόη, αναγορεύθηκαν βασίλισσες. Οι Πτολεμαίοι βασιλείς απεικονίσθηκαν στα νομίσματα της Αιγύπτου, μόνοι τους ή σε ζεύγη υπηρετώντας την πολιτική σκοπιμότητα της κατάδειξης της νόμιμης συνέχειας και διαδοχής στην εξουσία. Αποδίδονται μεγαλοπρεπείς με τα θεϊκά τους σύμβολα και συνήθως με έντονη ρεαλιστική διάθεση στην αποτύπωση των φυσιογνωμικών τους χαρακτη-

ριστικών, ιδιαίτερα όσο πλησιάζουμε προς το τέλος της Ελληνιστικής εποχής.

Ο Πτολεμαίος Α΄, όπως προαναφέρθηκε, είναι ο πρώτος, που απεικόνισε το πορτρέτο του στα νομίσματα του βασιλείου της Αιγύπτου. Σε χρυσή έκδοσή του, λίγο μετά την ανάληψη της εξουσίας το 305/4 π.Χ., στην εμπρόσθια όψη εικονίζεται η κεφαλή του, με διάδημα, ενώ στην οπίσθια παριστάνεται ο Αλέξανδρος να κρατά κεραυνό σε άρμα που το σέρνουν ελέφαντες. Λίγο αργότερα η κεφαλή του Πτολεμαίου, με ξεκάθαρα τα φυσιογνωμικά του χαρακτηριστικά, με την αιγίδα του Διός και το βασιλικό διάδημα αντικατέστησε αυτήν του Αλεξάνδρου και στα αργυρά νομίσματά του. Ο Πτολεμαίος από το 304 π.Χ. έφερε την επωνυμία Σωτήρ, που του προσδόθηκε αρχικά από τους Ροδίους, ενώ του αποδόθηκαν και θεϊκές τιμές. Στην πλούσια νομισματική παραγωγή του πτολεμαϊκού βασιλείου αντικαταστάθηκε ο αττικός σταθμητικός κανόνας με έναν νέο ελαφρύτερο και παγιώθηκε το πορτρέτο του ηγεμόνα στην εμπρόσθια όψη και ο αετός του Διός με κεραυνό, σύμβολο της δυναστείας των Λαγιδών (εικ. 2), ή το κέρας της αφθονίας, απλό ή διπλό, σύμβολο της ευημερίας του βασιλείου, στην οπίσθια. Οι τύποι αυτοί παρέμειναν σταθεροί μέχρι το τέλος της δυναστείας το 30 π.Χ.

Για πρώτη φορά, κοσμούν γυναικεία πορτρέτα τις νομισματικές εκδόσεις των ελληνιστικών βασιλείων και πάλι στην Πτολεμαϊκή Αίγυπτο. Ο Πτολεμαίος Β΄ Φιλάделφος νυμφευόμενος την αδελφή του, Αρσινόη Β΄ (316-270/260 π.Χ.) επανέφερε το αιγυπτιακό έθιμο των ενδοοικογενειακών γάμων στο βασιλικό Οίκο της Αιγύπτου και απεικόνισε για πρώτη φορά το πορτρέτο της βασίλισσας στις πλούσιες νομισματικές εκδόσεις του. Στα χρυσά νομίσματα, που έκοψε τη δεκαετία του 260 π.Χ., οι κεφαλές των θεοποιημένων θανόντων Πτολεμαίου Α΄ και Βερενίκης Α΄, του πρώτου βασιλικού ζεύγους του Οίκου των Λαγιδών, με την επιγραφή «Θεών» κοσμούν την οπίσθια όψη, ενώ την εμπρόσθια οι κεφαλές του ίδιου και της αδελφής-συζύγου του με την επιγραφή «Αδελφών» (εικ. 9). Με την εικονογραφία αυτήν αφενός τονίζεται η δυναστική διαδοχή στο θρόνο των Λαγιδών και αφετέρου εγκαινιάζεται η δυναστική λατρεία των «αδελφών θεών». Συγχρόνως, ο Πτολεμαίος Β΄ εισάγει στη νομισματική εικονογραφία ένα νεωτε-

ριστικό στοιχείο, αυτό των συζευγμένων κεφαλών του βασιλικού ζεύγους, τακτική που θα ακολουθηθεί και από τους διαδόχους του, αλλά και από άλλους ελληνιστικούς βασιλείς. Ο Πτολεμαίος Γ' Ευεργέτης εισήγαγε προς τιμήν της συζύγου του Βερενίκης Β' μια σπουδαία σειρά εκδόσεων από χρυσά και αργυρά νομίσματα με το πορτρέτο της, που είναι αξιοσημείωτα όχι μόνο για την υψηλή αισθητική τους, αλλά και για την ασυνήθιστα μεγάλη αξία τους (δωδεκάδραχμα, δεκάδραχμα,

9. Χρυσό οκτάδραχμο του Πτολεμαίου Β', με διπλές προσωπογραφίες του Πτολεμαίου Β' και της Αρσινόης Β' στην εμπρόσθια όψη και του Πτολεμαίου Α' και της Βερενίκης Α' στην οπίσθια, περ. 261/260-240 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο (Συλλογή Δημητρίου).

10. Χρυσό δεκαδράχμο της Βερενίκης Β' με την προσωπογραφία της, 246-221 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο (Συλλογή Δημητρίου).

11. Αργυρό δωδεκάδραχμο της Βερενίκης Β' με την προσωπογραφία της, 246-221 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο (Συλλογή Δημητρίου).

οκτάδραχμα, πεντάδραχμα). Η εκφραστική πεπλοφόρος και ονειρική γυναικεία μορφή με το βαθύ ανθρώπινο βλέμμα και το ανεπαίσθητο μειδίαμα συγκαταλέγεται ανάμεσα στα ωραιότερα και πιο εντυπωσιακά γυναικεία πορτρέτα του 3ου αιώνα π.Χ. Το πορτρέτο αυτό της Βερενίκης, που παραπέμπει στη θεά Δήμητρα, γίνεται πρότυπο και επαναλαμβάνεται με μικρές παραλλαγές από όλες σχεδόν τις άλλες βασίλισσες του Οίκου των Πτολεμαίων (εικ. 10-11). Ακόμη και το πορτρέτο της Φιλιστίδος (218/7-214 π.Χ.), της ευγενούς συζύγου του τυράννου των Συρακουσών Ιέρωνος Β', έχει ως πρότυπο αυτό της Βερενίκης (εικ. 12). Διαπίστωση που ενισχύει την άποψη ότι η τεχνοτροπία και ο γενικός χαρακτήρας της νομισματοκοπίας των Συρακουσών ακολουθεί τα πρότυπα του φιλικού προς αυτές βασιλείου της Πτολεμαϊκής Αιγύπτου.

Δύο περιπτώσεις δεν ακολουθούν τον κανόνα των πορτρέτων των βασιλισσών του οίκου των Λαγιδών, το μεταθανάτιο πορτρέτο της Αρσινόης Γ' (204/3 π.Χ.) που εισάγει μια νέα ισχυρή, ρεαλιστική εικόνα και αντικαθιστά την παθητική θεοποιημένη ομορφιά των προηγούμενων βασιλισσών (εικ. 13) καθώς και τα ρεαλιστικά πορτρέτα

12. Αργυρό τετράδραχμο των Συρακουσών με την προσωπογραφία της Φιλιστίδος, 265-216 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο (Συλλογή Εμπεδοκλή).

13. Χρυσό οκτάδραχμο της Αρσινόης Γ' με την προσωπογραφία της, 204-203 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο (Συλλογή Δημητρίου).

14. Αργυρό τετράδραχμο της Κλεοπάτρας Ζ' με την προσωπογραφία της, 39-30 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο (Συλλογή Δημητρίου).

16. Αργυρό τετράδραχμο του Δημητρίου Πολιορκητού με την προσωπογραφία του, 290-288 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

15. Αργυρό τετράδραχμο της Κλεοπάτρας Ζ' και του Μάρκου Αντωνίου με τις προσωπογραφίες τους, μετά το 37/6 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο (Συλλογή Δημητρίου).

17. Αργυρό τετράδραχμο του Φιλίππου Ε' με την προσωπογραφία του, περ. 188/7-179 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο (Συλλογή Εμπεδοκλή).

της Κλεοπάτρας Ζ' (51-30 π.Χ.), της τελευταίας βασίλισσας της Δυναστείας των Πτολεμαίων αλλά και όλων των διαδόχων του Μεγάλου Αλεξάνδρου (εικ. 14). Η Κλεοπάτρα, ήταν η μόνη γυναίκα που άσκησε πραγματική εξουσία και υψηλή πολιτική, κυρίως μέσω των διαπροσωπικών της σχέσεων. Χάρη στη γοητεία της, κατάφερε να υποστηρίξουν τις αξιώσεις της δύο από τους ισχυρότερους Ρωμαίους ηγέτες της εποχής, ο Ιούλιος Καίσαρ και ο Μάρκος Αντώνιος. Βέβαια, η προσέγγιση αυτή απέβη μοιραία για την τύχη του βασιλείου, καθώς οδήγησε στη σταδιακή ενσωμάτωση και υποταγή της Αιγύπτου στο ρωμαϊκό κράτος. Οι νομισματικές σειρές με τα πορτρέτα της ίδιας και του Μάρκου Αντωνίου, αντανakλούν το φιλόδοξο πολιτικό όραμα της Κλεοπάτρας, την ένωση της Ελληνικής Ανατολής με την κραταιά Ρώμη (εικ. 15).

Βασίλειο των Μακεδόνων

Οι ηγεμόνες του βασιλείου των Μακεδόνων εκμεταλλευόμενοι τα πλούσια σε κοιτάσματα αργύρου και χρυσού μεταλλεία του Παγγαίου όρους εξέδωσαν υψηλής ποιότητας νομίσματα σε όλη τη διάρκεια ζωής του βασιλείου. Σε αντίθεση με τα

υπόλοιπα ελληνιστικά βασίλεια, οι ηγεμόνες του δεν απεικόνισαν τα πορτρέτα τους στα νομίσματα, που εξέδωσαν αλλά ακολούθησαν τους νομισματικούς τύπους του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Ο Δημήτριος Πολιορκητής ήταν ο πρώτος από τους Μακεδόνες διαδόχους του Αλεξάνδρου που απεικόνισε το πορτρέτο του στα νομίσματά του (εικ. 16), κάνοντας την υπέρβαση στον Ελλαδικό χώρο, καθώς μέχρι τότε θεωρείτο εξαιρετικά σπάνιο να απεικονισθεί κάποιος θνητός στα νομίσματα, σε αντίθεση με την πρακτική στην Ανατολή και την εξελληνισμένη Μικρά Ασία. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα πρώιμα πορτρέτα του Δημητρίου είναι ιδεαλιστικά, ωστόσο, αργότερα εμφανίζονται και ρεαλιστικά πορτρέτα του στις νομισματικές του εκδόσεις, κυρίως στα νομισματοκοπεία εκτός Μακεδονίας, με κύριο χαρακτηριστικό τους την έντονη κατάληξη της μύτης και το αδιόρατο μειδίαμα. Παρόλα αυτά, το παράδειγμα του Δημητρίου δεν ακολούθηθηκε από τους διαδόχους του έως και την εποχή του Φιλίππου Ε'. Ο Φίλιππος έκοψε νομίσματα με την προσωπογραφία του στα 188/7-179 π.Χ., στα οποία εικονίζεται νέος με κοντά γένια και αποφασιστικό ύφος (εικ. 17). Στο ίδιο πλαίσιο, ο γιος και

18. Αναμνηστικό αργυρό τετράδραχμο του Περσέα με την προσωπογραφία του, υπογεγραμμένο από τον Ζωίλο, 179/8 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

20. Αργυρό τετράδραχμο του Λυσιμάχου, με την προσωπογραφία του Μεγάλου Αλεξάνδρου, 297/6-περ. 282/1 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

19. Αργυρό τετράδραχμο του Περσέα με την προσωπογραφία του, 179-174/3 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

21. Χρυσός στατήρας του Λυσιμάχου, με την προσωπογραφία του Μεγάλου Αλεξάνδρου, 297/6-περ. 282/1 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

διάδοχός του, ο τελευταίος βασιλιάς της Μακεδονίας, ο Περσέας επανέλαβε αρχικά στα νομίσματά του σχεδόν πανομοιότυπο το πορτρέτο του πατέρα του, υπηρετώντας προφανώς την πολιτική σκοπιμότητα της νόμιμης διαδοχής. Στη συνέχεια απεικονίζεται ως ώριμος άνδρας, με τονισμένα κάποια ιδιαίτερα ατομικά χαρακτηριστικά, σε μία προσπάθεια του Ζωίλου, του προσωπικού του χαρακτήρα, να φιλοτεχνήσει ένα εξαιρετικά ρεαλιστικό πορτρέτο του ηγεμόνα. Τα νομίσματα του Περσέα, που εκδόθηκαν αμέσως μετά την ανάρρησή του στον θρόνο και φέρουν κάτω από τον λαιμό του ηγεμόνα την πλήρη υπογραφή του χαρακτήρα «ΖΩΙΛΟΥ», έχουν θεωρηθεί ως επετειακά (εικ. 18-19).

Βασίλειο της Θράκης

Ο Λυσίμαχος, βασιλιάς της Θράκης από το 306 π.Χ., απεικόνισε στα αργυρά όσο και στα χρυσά νομίσματα, που εξέδωσε μεταξύ 297/6 και 282/1 π.Χ., ένα ιδεαλιστικό πορτρέτο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, το οποίο, όπως προαναφέρθηκε, απομακρύνεται εν μέρει από την ακριβή απόδοση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του Μακεδόνα βασιλιά

(εικ. 20-21). Ο Λυσίμαχος, προφανώς επέλεξε το πορτρέτο του αφηρωισμένου και θεοποιημένου Αλεξάνδρου προκειμένου να συνδεθεί άμεσα μαζί του ως διάδοχος και να παραλληλιστεί ως άξιος στρατηγός. Πράγματι, οι εκδόσεις αυτές κόπηκαν μετά τη μάχη στην Ιψό, το 301 π.Χ., όταν συμμαχώντας με το Σέλευκο, τον Κάσσανδρο και τον Πτολεμαίο νίκησε τον Αντίγονο και κατάφερε, νυμφεύμενος την κόρη του Πτολεμαίου Αρσινόη, να επεκτείνει το βασίλειο του στη Μακεδονία και σε τμήμα της Μικράς Ασίας. Τα μεταθανάτια αυτά πορτρέτα του Αλεξάνδρου με το μικρό κυματιστό πλόκαμο (βόστρυχο) μπροστά στο μέτωπό του συγκαταλέγονται ανάμεσα στα πιο εντυπωσιακά και εξαιρετικής τέχνης βασιλικά πορτρέτα της πρώιμης Ελληνιστικής εποχής, αποδεικνύοντας ότι η τέχνη ακόμη θεραπεύει τα κλασικιστικά ιδεώδη του κάλλους και ότι η εικόνα του Αλεξάνδρου έχει πλέον εξιδανικευτεί.

Βασίλειο του Πόντου

Οι ηγεμόνες του Πόντου ακολουθώντας το παράδειγμα των άλλων ελληνιστικών βασιλείων εξέ-

δωσαν νομίσματα με τις προσωπογραφίες τους να αποδίδονται σε μεγάλο βαθμό ρεαλιστικά. Αντιπροσωπευτικό της τάσης αυτής, είναι το πορτρέτο του βασιλιά Φαρνάκη Α' (185-π. 170 π.Χ.), στο οποίο ο ηγεμόνας απεικονίζεται με έντονο προγναθισμό και χαρακτηριστικά που αγγίζουν τα όρια της δυσμορφίας. Τα πορτρέτα του Μιθριδάτη Δ' (π. 170-150 π.Χ.) και της συζύγου του Λαοδίκης, στα πρότυπα των πολεμαϊκών νομισμάτων με τις συζευγμένες προτομές, έχουν επίσης χαραχτεί με έκδηλα τα ρεαλιστικά ατομικά χαρακτηριστικά τους, όπως οι ξάρες στον λαιμό τους δηλωτικό της προχωρημένης ηλικίας τους. Το ίδιο πνεύμα της ρεαλιστικής απόδοσης επιδεικνύει και το πορτρέτο του Μιθριδάτη Ε' (150;-120 π.Χ.) (εικ. 22). Οι χαρακτές στις συγκεκριμένες κοπές δεν προσπαθούν να ωραιοποιήσουν τις μορφές των ηγεμόνων, αλλά αντίθετα δημιουργούν σειρά ρεαλιστικών πορτρέτων, στα οποία αναπαράγουν με εξαιρετική ακρίβεια τα κυριότερα προσωπογραφικά χαρακτηριστικά του κάθε ηγεμόνα συμβάλλοντας έτσι και στην αναγνωρισιμότητά του. Η απεικόνιση ωστόσο του Μιθριδάτη ΣΤ' Ευπάτορος (120-63 π.Χ.), τελευταίου βασιλιά του Πόντου, στις αργυρές και χρυσές εκδόσεις του, διαφοροποιείται από τα πορτρέτα των προκατόχων του, καθώς ο βασιλιάς αποδίδεται τώρα με ιδεαλιστικά χαρακτηριστικά, ως μία εξιδανικευμένη μορφή που θυμίζει περισσότερο τις απεικονίσεις των θεών. Πρόκειται για ένα από τα ωραιότερα νομισματικά πορτρέτα στα οποία ο χαρακτήρας δεν μένει απόλυτα πιστός στα ατομικά χαρακτηριστικά του ηγεμόνα, αλλά αποδίδει τα μαλλιά του με έντονους κυματισμούς και το βλέμμα του να διαπνέεται από ιδεαλισμό (εικ. 23). Στο πλαίσιο της πολιτικής προπαγάνδας που εφαρμόστηκε μέσω των νομισμάτων για τη νομιμοποίηση και ισχυροποίηση της πολιτικής του θέσης, ο Μιθριδάτης συνδέθηκε με δύο αστρονομικά φαινόμενα και πιο συγκεκριμένα με τη διέλευση δύο κομητών. Στην Επτομή του ιστορικού Ιουστίνου για τις χαμένες σήμερα Φιλιππικές Ιστορίες (*Historiae Philippicae*), που είχε συγγράψει ο Πομπήιος Τρόγος, αναφέρεται ότι «το μέλλον του Μιθριδάτη είχε προβλεφθεί ακόμη και από οιωνούς στον ουρανό, καθώς, και τη χρονιά που γεννήθηκε (το 132 π.Χ.), αλλά και τη χρονιά που έγινε βασιλιάς (το 120 π.Χ.), εμφανίστηκαν στον ουρανό κομήτες που ήταν ορατοί για 70 μέρες, κάλυπταν

22. Αργυρό τετράδραχμο του Μιθριδάτη Ε' Ευεργέτη με την προσωπογραφία του, περ. 150-120 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

23. Χρυσός στατήρας του Μιθριδάτη ΣΤ' Ευπάτορος Διονύσου με την προσωπογραφία του, 86/5 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

το ένα τέταρτο του ουρανού και έλαμπαν περισσότερο κι από τον ήλιο, ενώ ο ουρανός έμοιαζε σαν να είχε πιάσει φωτιά».

Βασίλειο των Σελευκιδών

Στο βασίλειο των Σελευκιδών η απεικόνιση των προσωπογραφιών των ηγεμόνων άρχισε από το δεύτερο βασιλιά της περιοχής, τον Αντίοχο Α' Σωτήρα (281-261 π.Χ.). Στον Αντίοχο, εκτός από την καθιέρωση του βασιλικού πορτρέτου με μόνο το βασιλικό διάδημα, χωρίς θεϊκά σύμβολα, ανήκει και η καθιέρωση της απεικόνισης του Απόλλωνα στην οπίσθια όψη των νομισμάτων, προφανώς ως απόπειρα κατάδειξης της δυναστικής συνέχειας. Ο θεός του φωτός και της μουσικής θεωρείτο όχι μόνο ιδρυτής και προστάτης της δυναστείας των Σελευκιδών, αλλά και πατέρας του Σελεύκου (εικ. 24). Το ρεαλιστικό πορτρέτο του Αντιόχου Α', με το βαθύ στοχαστικό βλέμμα, την έκδηλη συναισθηματική αγωνία, αλλά τον έντονο δυναμισμό και αποφασιστικότητα που εκπέμπει, θυμίζει αγαλματικούς τύπους και αυτονομείται από τα πορτρέτα των άλλων ηγεμονικών Οίκων. Το παράδειγμα του

Αντιόχου ακολούθησαν όλοι οι Σελευκίδες βασιλείς, οι οποίοι απεικονίζουν στην εμπρόσθια όψη των αργυρών και χρυσών νομισμάτων τους τα πορτρέτα τους, με αντιπροσωπευτικό αυτό του Αντιόχου Ιέρακος στα αργυρά τετράδραχμα, που εξέδωσε περίπου το 240 με 239 π.Χ. (εικ. 25). Στην πλούσια νομισματική πανακοθήκη των ελληνιστικών ηγεμόνων, ξεχωρίζει η πλήρης σειρά των βασιλικών πορτρέτων της Συρίας, που καλύπτει περίοδο δύο αιώνων περίπου (εικ. 26).

24. Αργυρό τετράδραχμο του Αντιόχου Α' Σωτήρα με την προσωπογραφία του, περ. 265-263 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

25. Αργυρό τετράδραχμο του Αντιόχου Ιέρακος με την προσωπογραφία του, περ. 240-239 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο (Συλλογή Εμπεδοκλή).

26. Αργυρό τετράδραχμο του Δημητρίου Α' Σωτήρα με την προσωπογραφία του, περ. 162-150 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο (Συλλογή Εμπεδοκλή).

Βασίλειο των Ατταλιδών

Ο Φιλέταιρος, θησαυροφύλακας του Λυσιμάχου στην Πέργαμο, επωφελούμενος την αδυναμία του βασιλείου των Σελευκιδών να αποτελέσει τη μεγάλη δύναμη της Μικράς Ασίας κατά τον 3ο και 2ο αιώνα π.Χ., ανεξαρτητοποιήθηκε γύρω στο 282 π.Χ. και ίδρυσε τη δυναστεία των Ατταλιδών. Ο Φιλέταιρος στα νομίσματα που εξέδωσε ο ίδιος δεν απεικόνισε το πορτρέτο του, σε αντίθεση με άλλους σύγχρονους του βασιλείς, αλλά αυτό του Σελεύκου. Το πορτρέτο, ωστόσο, του Φιλεταίρου απεικονίστηκε συστηματικά από τους διαδόχους του, ως ένδειξη τιμής και σεβασμού προς τον ιδρυτή της δυναστείας των Ατταλιδών (εικ. 27-29). Η μορφή του κοσμούσε τα αργυρά τετράδραχμα του βασιλείου της Περγάμου, που κόβονταν με τον αττικό σταθμητικό κανόνα, έως και το 133 π.Χ., όταν το βασίλειο πέρασε σε Ρωμαϊκή κυριαρχία και μετατράπηκε σε Ρωμαϊκή επαρχία. Σε όλες αυτές τις νομισματικές εκδόσεις τα ατομικά χαρακτηριστικά του Φιλεταίρου αποδίδονταν με

27. Αργυρό τετράδραχμο του Ευμένους Α', με την προσωπογραφία του Φιλεταίρου, 263-241 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

28. Αργυρό τετράδραχμο του Αττάλου Α' Σωτήρα, με την προσωπογραφία του Φιλεταίρου, 241-197 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

29. Αργυρό τετράδραχμο του Ευμένους Β΄ Σωτήρα, με την προσωπογραφία του Φιλεταίρου, 197-159 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο (Συλλογή Εμπεδοκλή).

έντονο ρεαλιστικό τρόπο, που, πολλές φορές, αγγίζει τα όρια της ασχήμιας, με αποτέλεσμα τα συγκεκριμένα βασιλικά πορτρέτα να θεωρούνται από τα πιο τολμηρά στη νομισματική ιστορία.

Βασίλειο της Βιθυνίας

Όπως και σε άλλα μικρά βασίλεια της Μικράς Ασίας, έτσι και στο βασίλειο της Βιθυνίας εκδόθηκαν νομίσματα στα οποία το πορτρέτο του ηγεμόνα κοσμούσε την κύρια επιφάνειά τους. Στις εκδόσεις των βασιλέων Προυσίου Α΄ Χωλού (π. 230-182 π.Χ.) και Προυσίου Β΄ Κυνηγού (182-149 π.Χ.) (εικ. 30) παρουσιάζονται τα πορτρέτα τους με βασιλικό διάδημα και ευδιάκριτα τα ιδιαίτερα ατομικά τους χαρακτηριστικά. Η νομισματική απεικόνιση του Νικομήδη Β΄ Επιφανούς (149-127 π.Χ.) με βασιλικό διάδημα «νομμοποιεί» την εξουσία του σφετεριστή βασιλιά, ο οποίος ανέβηκε βίαια στο θρόνο ύστερα από τη δολοφονία του πατέρα του Προυσίου Β΄ (εικ. 31).

Βασίλειο της Καππαδοκίας

Η Καππαδοκία υπήρξε σατραπεία (επαρχία) της Περσικής αυτοκρατορίας, που εξελίχθηκε σε ισχυρό ανεξάρτητο βασίλειο τον 3ο αιώνα π.Χ. Οι σπουδαιότερες πόλεις του ήταν η Μάζακα, μετέπειτα Ευσέβεια ή Καισάρεια και τα Τύανα. Ιδρυτής του βασιλείου ήταν ο Αριαράθης Α΄ (331-322 π.Χ.) και τελευταίος ηγεμόνας ο Αρχέλαος Φιλόπατρις Κτίστης (36 π.Χ.-14 μ.Χ.). Οι προσωπογραφίες των βασιλέων της Καππαδοκίας στις νομισματικές τους εκδόσεις είναι επηρεασμένες από τη σχετική εικονογραφία των γειτονικών ηγεμονιών, όπως των Σελευκιδών και της Περγάμου, και παγιώνονται στον τύπο του πορτρέτου

30. Αργυρό τετράδραχμο του Προυσίου Β΄ με την προσωπογραφία του, 182-149 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο (Συλλογή Εμπεδοκλή).

31. Αργυρό τετράδραχμο του Νικομήδους Β΄ Επιφανούς με την προσωπογραφία του, 149-127 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

32. Αργυρό τετράδραχμο Αριαράθου Γ΄ Ευσεβούς Φιλοπάτορος με την προσωπογραφία του, 101-89 π.Χ.

του Αριαράθης Γ΄ (262 ή 255-220 π.Χ.), με βασιλικό ταινιωτό διάδημα στην εμπρόσθια όψη και τη Νικηφόρο Αθηνά ένθρονη ή όρθια στην οπίσθια. Η μόνη απόκλιση από τον κανόνα παρατηρείται στα αργυρά τετράδραχμα που εξέδωσε ο Αριαράθης Θ΄ Ευσεβής Φιλοπάτωρ (101-89 π.Χ.), γιος του Μιθριδάτη ΣΤ΄ βασιλιά του Πόντου (132-63 π.Χ.), στα οποία αντιγράφει την εικονογραφία των χρυσών στατήρων και των αργυρών τετράδραχμων του πατέρα του. Στην εμπρόσθια όψη αναπαράγει το ιδεαλιστικό πορτρέτο του Μιθριδάτη, ενώ στην οπίσθια αντικαθιστά το ελάφι με Πήγασο και το στεφάνι από φύλλα κισσού με φύλλα αμπέλου (εικ... 32).

Βασίλειο της Βακτρίας

Το βασίλειο της Βακτρίας αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα του πλούτου πληροφοριών που μπορούν να αντληθούν από τα νομίσματα. Τα ιστορικά στοιχεία που διαθέτουμε για την περιοχή είναι ελάχιστα, παρόλα αυτά, για την Ελληνιστική εποχή και τη σειρά διαδοχής των ηγεμόνων που την διακυβέρνησαν, την κυριότερη πηγή μας αποτελούν τα νομίσματα. Ο Αντίμαχος Α' (π. 185-170) εξέδωσε μεγάλο αριθμό αργυρών νομισμάτων σύμφωνα με τον αττικό σταθμητικό κανόνα, στα οποία αποκαλεί τον εαυτό του «Θεό», προσωνυμία που απαντά για πρώτη φορά στα ελληνιστικά βασίλεια (εικ. 33). Προκειμένου, μάλιστα, να καθιερώσει επίσημη δυναστική λατρεία εξέδωσε αναμνηστικά αργυρά τετράδραχμα προς τιμήν του Ευθυδήμου Α' αποκαλώντας τον «Θεό» και προς τιμήν του Διοδότου, ιδρυτή της δυναστείας, αποκαλώντας τον «Σωτήρα». Την ίδια πρακτική υιοθετεί και ο σύγχρονός του Αγαθοκλής, ηγεμόνας του Ελληνο-ινδικού βασιλείου προκειμένου και αυτός με τη σειρά του να τιμήσει τους προκατόχους του. Ας σημειωθεί ότι σε όλες σχεδόν τις νομισματικές εκδόσεις τα πορτρέτα των βασιλέων της Βακτριανής, καθώς και αυτά του Ελληνο-ινδικού βασιλείου αποτυπώνονται με ρεαλιστική διάθεση και σε ορισμένες περιπτώσεις με έντονα τονισμένα τα ιδιαίτερα ατομικά χαρακτηριστικά των ηγεμόνων (εικ. 34). Από τα νομίσματα της Βακτρίας αξίζει να αναφερθεί το μεγαλύτερο γνωστό χρυσό νόμισμα του αρχαίου κόσμου, που ισοδυναμούσε με είκοσι στατήρες, είχε βάρος 169,2 γραμμάρια και διάμετρο 5,8 εκατοστά, και εκδόθηκε από τον πολεμοχαρή βασιλιά Ευκρατίδη Α' (171-145 π.Χ.), τον τελευταίο Έλληνα βασιλιά στη Βακτρία και την Ινδία. Η πλούσια αργυρή και χρυσή νομισματοκοπία του Ευκρατίδη υποδεικνύει τη σημασία της εξουσίας του, καθώς και τη χρήση των νομισμάτων ως μέσο προπαγάνδας για τους ελληνιστικούς βασιλείς (εικ. 35).

33. Αργυρό τετράδραχμο του Αντιμάχου Α' Θεού με την προσωπογραφία του, περ. 185-170 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

34. Αργυρό τετράδραχμο του Ηλιοκλέους Α' του Δικαίου με την προσωπογραφία του, περ. 145-130 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

35. Αργυρό τετράδραχμο του Ευκρατίδους Α' του Μεγάλου με την προσωπογραφία του, 170-145 π.Χ. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

Βιβλιογραφία

- Allen Reginald F. 1983, *The Attalid Kingdom: A Constitutional History*, Oxford.
- Bhandare Shailendra 2007, «Not Just a Pretty Face: Interpretations of Alexander's Numismatic Imagery in the Hellenistic East», στο *Memory as History: The Legacy of Alexander in Asia*, edited by Himanshu Prabha Ray and Daniel T. Potts, 208-256, New Delhi 2007.
- Boehringer Christof 1970, «Hellenistischer Münzschatz aus Trapezunt», *Schweizerische numismatische Rundschau* 54, 37-64.
- Bopearachchi Osmund 1991, *Monnaies gréco-bactriennes et indo-grecques: Catalogue raisonné*. Paris.
- Bopearachchi Osmund & Aman ur Rahman 1995, *Pre-Kushana Coins in Pakistan*. Karachi.
- Bopearachchi Osmund 2015, From Bactria to Taprobane: Selected Works of Osmund Bopearachchi. Vol. 1, Central Asian and Indian Numismatics. New Delhi.
- Burnett Andrew M., Michel Amandry & Pere Pau Ripollès 1992, Roman Provincial Coinage. Vol. 1, From the Death of Caesar to the Death of Vitellius (44 BC–AD 69), 2 pts. London and Paris.
- Chidiroglou Maria & George Kakavas 2013, «Rulers that left their mark on History», στο *Leaving a Mark on History: Treasures from Greek Museums*, Κατάλογος έκθεσης, edited by George Kakavas. *Regional Archaeological Museum, Plovdiv, and National Institute of Archaeology and Museum, Bulgarian Academy of Sciences*, Sofia, Athens, 122-131.
- Clayman Dee L. 2014a, *Berenice II and the Golden Age of Ptolemaic Egypt. Women in Antiquity*, Oxford.
- Clayman Dee L. 2014b, «Portraits of the Queens as Ptolemaic Self-Fashioning», στο *When the Greeks Ruled Egypt: From Alexander the Great to Cleopatra*, edited by Roberta Cassagrande-Kim, 44–57. Exh. cat. Art Institute of Chicago and Institute for the Study of the Ancient World, New York University' 2013–15. New York and Princeton, N.J.
- *Cleopatra of Egypt: From History to Myth* 2001, Exh. cat. edited by Susan Walker and Peter Higgs. Fondazione Memmo, Palazzo Ruspoli, Rome; British Museum, London and Field Museum, Chicago' 2000–2001, London.
- Coins & Numismatics 1996, *Numismatic Museum*, Athens.
- de Callataÿ François 1989, «Les trésors achéménides et les monnayages d'Alexandre: Espèces immobilisées et espèces circulantes?», *Revue des études anciennes* 91, nos. 1–2, 259-274.
- de Callataÿ François 1997, L'histoire des guerres mithridatiques vue par les monnaies, *Numismatica Lovaniensia* 18, Louvain.
- Fulińska Agnieszka 2010, «Iconography of the Ptolemaic Queens on Coins: Greek Style, Egyptian Ideas?», *Studies in Ancient Art and Civilization*, no. 14, 73-92.
- Fulińska Agnieszka 2011, «Propaganda on Coins of Ptolemaic Queens», στο *Proceedings of the XIVth Interna-*

- tional Numismatic Congress, Glasgow, 2009, edited by Nicholas Holmes, vol. 1, 184-88, Glasgow.
- Haake Matthia 2012, «Diadem und Basileus: Überlegungen zu einer Insignie und einem Titel in hellenistischer Zeit», στο *Das Diadem der hellenistischen Herrscher: Übernahme, Transformation oder Neuschöpfung eines Herrschaftszeichens?* Kolloquium vom 30.-31. Januar 2009 in Münster, edited by Achim Lichtenberger et al., 293-313, Bonn.
 - Haake Matthias 2014, «Das Diadem: Königliches Symbol in hellenistischer Zeit», στο *Hellenistische Königreiche*, edited by Kay Ehling and Gregor Weber, 24-28, Darmstadt.
 - Hansen Esther V. 1971, *The Attalids of Pergamon*, 2nd edition. Cornell Studies in Classical Philology 29, London.
 - Hazzard R. A. 1995, *Ptolemaic Coins: An Introduction for Collectors*, Toronto.
 - Holt Frank L. & Osmund Bopearachchi 2011, *The Alexander Medallion: Exploring the Origins of a Unique Artefact*, Rouquayroux.
 - Hoover Oliver D. 2012, *Handbook of Coins of Northern and Central Anatolia: Pontos, Paphlagonia, Bithynia, Phrygia, Galatia, Lykaonia, and Kappadokia (with Kolchis and the Kimmerian Bosphoros), Fifth to First Centuries BC. The Handbook of Greek Coinage Series 7*. Classical Numismatic Group, Lancaster.
 - Houghton Arthur & Catharine C. Lorber 2002, *Seleucid Coins: A Comprehensive Catalogue*. Pt. 1, *Seleucus I through Antiochus III*. 2 vols. American Numismatic Society, New York, and Classical Numismatic Group, London, New York.
 - Houghton Arthur, Catharine C. Lorber & Oliver D. Hoover 2008, *Seleucid Coins: A Comprehensive Catalogue*. Pt. 2, *Seleucus IV through Antiochus XII*. 2 vols. American Numismatic Society, New York, and Classical Numismatic Group, London, New York.
 - Jakobsson Jens 2007, «The Greeks of Afghanistan Revisited», *Nomismatika Hronika* (Hellenic Numismatic Society) 26, 51-70.
 - Justin *Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus* 1994, Translated by J. C. Yardley. Edited by R. Develin, Classical Resources Series 3. Atlanta, Ga.
 - Iossif Panagiotis P. 2011, «Apollo Toxotes and the Seleukids: Comme un air de famille», στο *More than Men, Less than Gods: Studies on Royal Cult and Imperial Worship; Proceedings of the International Colloquium Organized by the Belgian School at Athens* (November 1–2, 2007), edited by Panagiotis P. Iossif, Andrzej S. Chankowski, and Catharine C. Lorber, 229-291, *Studia Hellenistica* 51, Louvain.
 - Kaiser-Raiss & Maria Regina 1984, «Philipp II. und Kyzikos: Ein Porträt Philipps II. auf einem Kyzikener Elektronstater», *Schweizerische numismatische Rundschau* 63, 27-43.
 - Kakavas George 2016, «Hellenistic Royal Portraiture on Coins», στο Picón, Carlos A., et al., editors. *Pergamon and the Hellenistic Kingdoms of the Ancient World*, The Metropolitan Museum of Art, New York, 70-76, 316.
 - Kakavas George 2023, «The wealth of the Macedonians, στο Iossif, Panagiotis P. Fappas, Ioannis D., editors. *Chae-ronea, 2 August 338 BC: A day that changed the world*, Museum of Cycladic Art, Athens, 372-387, figs 110-118.
 - Kroll John H. 2007, «The Emergence of Ruler Portraiture on Early Hellenistic Coins: The Importance of Being Divine», στο *Early Hellenistic Portraiture: Image, Style, Context*. Proceedings of a conference held at the Deutsches Archäologisches Institut, Athens, Nov. 9-10, 2002, Eds Schultz and von den Hoff, Cambridge, 113-122.
 - Le Rider Georges 1977, *Le monnayage d'argent et d'or de Philippe II frappé en Macédoine de 359 à 294*, Paris.
 - Lorber Catharine C. 2011, «Theos Aigiochos: The Aegis in Ptolemaic Portraits of Divine Rulers», στο *More than Men, Less than Gods: Studies on Royal Cult and Imperial Worship; Proceedings of the International Colloquium Organized by the Belgian School at Athens* (November 1–2, 2007), edited by Panagiotis P. Iossif, Andrzej S. Chankowski, and Catharine C. Lorber, 293-356, *Studia Hellenistica* 51, Louvain.
 - Lorber Catharine C. 2012, «The Coinage of the Ptolemies», στο *The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage*, edited by William E. Metcalf, Oxford, 211-234.
 - Meadows Andrew 2001, «Sins of the Fathers: The Inheritance of Cleopatra, Last Queen of Egypt», στο *Cleopatra of Egypt: From History to Myth*, London, 14-31.
 - Mørkholm Otto 1991, *Early Hellenistic Coinage: From the Accession of Alexander to the Peace of Apamea (336–188 B.C.)*. Edited by Philip Grierson and Ulla Westermark. Cambridge.
 - Müller Sabine 2009, *Das hellenistische Königspaar in der medialen Repräsentation: Ptolemaios II. und Arsinoe II*. Beiträge zur Altertumskunde 263, Berlin.
 - Newell Edward T. 1937, *Royal Greek Portrait Coins; Being an Illustrated Treatise on the Portrait Coins of the Various Kingdoms, and Containing Historical References to Their Coinages, Mints, and Rulers*. Racine, Wisc.
 - Oikonomidou Manto 1996, *Archaia nomismata* [Ancient coins]. Ellenike techne [Greek art]. Athens.
 - Olivier Julien & Catharine C. Lorber 2013, «Three Gold Coinages of Third-Century Ptolemaic Egypt», *Revue belge de numismatique et de sigillographie* 159, 49-150.
 - Picard Olivier 1998, «L'économie lagide et le monnayage alexandrin», στο *La gloire d'Alexandrie*. Exh. cat. Musée du Petit Palais, Paris, 216-221.
 - Parente Anna Rita 2002, «Ritrattistica e simbologia sulle monete di Arsinoe II», *Numismatica e antichità classiche* 31, 259-278.
 - Plutarch's *Lives* 1919, Translated by Bernadotte Perrin. Vol. 7. Loeb Classical Library. Cambridge, Mass.
 - Price Martin J. 1981, «Et Alexander den Store portrett fra Egypt» / «A Portrait of Alexander the Great from Egypt»,

- NNF-Nytt: Norsk numismatisk tidsskrift / Norwegian Numismatic Journal 10, no. 1, 24-37.
- Price Martin J. 1982, «The 'Porus' Coinage of Alexander the Great: A Symbol of Concord and Community», στο *Numismatica antiqua*, edited by Simone Scheers, 75-85. Studia Paolo Naster oblata 1. Orientalia Lovaniensia analecta 12, Louvain.
 - Price Martin J. 1991a, «Circulation at Babylon in 323 B.C.», στο *Mnemata: Papers in Memory of Nancy M. Waggoner*, edited by William E. Metcalf, 63-72. American Numismatic Society, New York.
 - Price Martin J. 1991b, *The Coinage in the Name of Alexander the Great and Philip Arrhidaeus: A British Museum Catalogue*, 2 vols, Zurich and London.
 - Richter Gisela M. A. 1965, *The Portraits of the Greeks*. 3 vols, London.
 - Richter, Gisela M. A. 1984, *The Portraits of the Greeks*. Abridged and revised by R. R. R. Smith, Ithaca, N.Y.
 - Sheedy Kenneth A. 2007, «Magically Back to Life: Some Thoughts on Ancient Coins and the Study of Hellenistic Royal Portraits», στο *Sheedy et al.*, 11-16.
 - Sheedy Kenneth A. et al. 2007, *Alexander and the Hellenistic Kingdoms: Coins, Image and the Creation of Identity; the Westmoreland Collection*. Exh. cat. Australian Centre for Ancient Numismatic Studies, Macquarie University. Ancient Coins in Australian Collections 1. Sydney.
 - Simonetta Bono 1977, *The Coins of the Cappadocian Kings*, Typos 2, Fribourg.
 - Six J. P. 1897, «Ikonographische Studien. X. Ariarathes IX Eusebes Philopator, König von Kappadokien», *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung* 22, 415-418.
 - Smith R. R. R. 1988, *Hellenistic Royal Portraits*, Oxford.
 - Stewart Andrew 1978, «Lysippan Studies. 1: The Only Creator of Beauty», *American Journal of Archaeology* 82, no. 2 (Spring), 163-171.
 - Stewart Andrew 1993, *Faces of Power: Alexander's Image and Hellenistic Politics*. Berkeley, Calif.
 - Stewart Andrew 2004, *Attalos, Athens, and the Akropolis: The Pergamene "Little Barbarians" and Their Roman and Renaissance Legacy*, Cambridge.
 - *Sylloge Nummorum Graecorum* 1958 [Great Britain.] Vol. 4, Fitzwilliam Museum: Leake and General Collections. Pt. 5, Sicily-Thera. London.
 - *Sylloge Nummorum Graecorum* 1961, *The Burton Y. Berry Collection*. Pt. 1, Macedonia to Attica. American Numismatic Society. New York.
 - *Sylloge Nummorum Graecorum*. 1998, Israel. Vol. 1, The Arnold Spaer Collection of Seleucid Coins. London.
 - *Sylloge Nummorum Graecorum*, 2001, France. Vol. 5, Département des Monnaies, Médailles et Antiques: Mysie. Bibliothèque Nationale de France, Paris, and Numismatica Ars Classica, Zurich. Paris and Zurich.
 - *Sylloge Nummorum Graecorum*. 2005, Greece. Vol. 4, Numismatic Museum, Athens: The Petros Z. Saroglou Collection. Pt. 1, Macedonia. Athens.
 - Svoronos Ioannes N. 1904-1908, *Ta nomismata tou kratous ton Ptolemaion* [The coins of the Ptolemaic kingdom], 4 vols. Athens.
 - *The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage* 2012, edited by William E. Metcalf. Oxford.
 - Touratsoglou Ioannis 2000, *The Alexander of the Coins*, Nicosia.
 - Troxell Hyla A. 1983, «Arsinoe's Non-Era», *Museum Notes* (American Numismatic Society), no. 28, 35-70.
 - Vagi David L. 1997, «The Ptolemaic Pentekaidekadrachm», *Journal of the Society for Ancient Numismatics* 20, no. 1, 5-10.
 - von Reden Sitta 2007, *Money in Ptolemaic Egypt from the Macedonian Conquest to the End of the Third Century BC*, Cambridge.
 - Waddington William Henry, Ernest Babelon & Théodore Reinach 1908, *Recueil général des monnaies grecques d'Asie Mineure*, Vol. 1, pt. 2, Bythnie (jusqu'à Juliopolis), Paris.
 - Wroth Warwick & Reginald Stuart Poole 1892, *Catalogue of the Greek Coins of Mysia*, ed. Reginald Stuart Poole, British Museum, London.

Προέλευση εικονογράφησης

1-3. Copyright George Kakavas, **4.** https://archive.org/details/newyorksaleaucti00bald_25/page/212/mode/2up?view=theater. **5-31.** Copyright George Kakavas **32.** <https://www.arsclassicacoins.com/bidder/#!/auction/lot?a=533&l=347>, **33-35.** Copyright George Kakavas.

ABSTRACT

Portraits of Hellenistic rulers on coins

George Kakavas

*Dr. of Art History, Former Director of the Numismatic Museum
Honorary Director General of Contemporary Culture, Ministry of Culture, Greece*

Themes in Archaeology 2025, 9(1-2): 6-23

With Alexander the Great's Successors, the royal portrait became the main monetary type. represented in many ways in the rich coinage of the Hellenistic kingdoms. The coin's small yet precious surface was perfectly suited to preserving a gallery of historical portraits of each region's successive rulers. With their realistic or idealized features, the Hellenistic kings conveyed political and ideological messages that spread through the territories where their coins circulated and left their indelible mark on history. Several of these rulers would have been lost to oblivion, in fact, had their coins not preserved their faces and names to this day. The portraits of the Hellenistic kings and queens have always been a fascinating field of research and an inexhaustible source of information on history, politics, economy, society, and the art of portraiture.

Key words: coins, portraits, royal portrait, Successors / Descendants of Alexander the Great, Hellenistic kingdoms